

TARPTAUTINĖS IR EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS SANTYKIS SU LIETUVOS TEISE

Pavelas Ravluševičius *

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Europos Sąjungos teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 45 12
Elektroninis paštas pravls@takas.lt*

Pateikta 2007 m. vasario 2 d., parengta spausdinti 2007 m. vasario 9 d.

Santrauka. Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės daro poveikį Lietuvos teisei sistemai, todėl svarbu nustatyti tarptautinės, Europos Sąjungos ir nacionalinės teisės suderinamumą ir įvertinti šių teisės sistemų santykio praktinę reikšmę. Valstybės institucijos privalo įgyvendinti tarptautiniu mastu priimtus išpareigojimus. Straipsnyje akcentuojama Lietuvos Konstitucinio Teismo, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bei Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktika, kurioje realizuojami Europos žmogaus teisių bei laisvių konvencijos, Europos Sąjungos teisės reikalavimai.

Pagrindinės sąvokos: tarptautinė teisė, Europos Sąjungos teisė, Europos žmogaus teisių bei laisvių konvencija, nacionalinė teisė, santykio problema.

1. ĮVADAS

Tarptautinės ir Europos Sąjungos (tekste – ir ES) teisės veikimas daro įtaką Lietuvos teisei *de lege lata* ir *de lege ferenda*. Šio straipsnio tikslas yra nustatyti tarptautinės teisės, Europos žmogaus teisių bei laisvių konvencijos (tekste – ir EŽTK, konvencija), Europos Sąjungos teisės ir nacionalinės teisės suderinamumą ir pateikti šių teisės sistemų santykio praktinę reikšmę Lietuvos įstatymų leidybai bei teismų praktikai.

Nagrinėjimas yra apribotas toliau pateiktu požiūriu. Straipsnyje pateikiamos 1991 m. ir 1999 m. įstatymų dėl tarptautinių sutarčių taikymo ypatybės nacionalinėje teisėje. Nagrinėjamos Lietuvos teisei įtaką dariusios Jungtinių Amerikos Valstijų (tekste – ir JAV), Jungtinės Karalystės, Rusijos Federacijos teisės sistemos. Šioje dalyje nurodoma tarptautinių išpareigojimų galia nacionalinėje teisėje bei jos taikymas Lietuvos teismų praktikoje. Be to, aptariami įstatymo dėl tarptautinių sutarčių pakeitimai nustatant tarptautinių išpareigojimų vietą nacionalinėje teisinėje santvarkoje. Straipsnyje aptariamos

perimtų tarptautinių išpareigojimų teisinės pasekmės Lietuvos teisei ir pateikiami dabartiniai pranašumai bei trūkumai.

Kitoje straipsnio dalyje nagrinėjama Europos Sąjungos teisės ir Lietuvos teisės santykio problema. Nagrinėjant Lietuvos Konstitucinio Teismo (tekste – KT) ir Europos Teisingumo Teismo (tekste – ETT) praktiką, pateikiami skirtingi nacionalinės ir Europos Sąjungos teisės požiūriai į šios problemos sprendimą.

Atskirai straipsnyje nagrinėjama Lietuvos Konstitucinio Teismo, Aukščiausiojo Teismo (tekste – LAT) bei Vyriausiojo administracinio teismo (tekste – LVAT) praktika, kuri įgyvendina Europos žmogaus teisių bei laisvių konvencijos reikalavimus. Straipsnyje pateikiama šių teismų praktika žmogaus teisių apsaugos srityje. Pabrėžiami žmogaus teisių apribojimai ir jų leistinumas. Ši sritis labiausiai siejama su EŽTK nuostatų taikymu nacionalinėje teisėje, be to, nacionalinių teismų jurisprudencija gali būti įvertinta Strasbūro Teismo praktikoje. Dėl pastarųjų priežasčių šioje dalyje nagrinėjama EŽTK padėtis Lietuvos teisėje bei jos taikymas Lietuvos bendrosios bei specialiosios kompetencijos teismų praktikoje.

* Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Europos Sąjungos teisės katedros lektorius.

Atlikus tarptautinės, Europos Sąjungos teisės ir Lietuvos teisės santykio Lietuvos Respublikos įstatymų leidyboje bei teismų praktikoje analizę, baigiamojoje dalyje pateikiamos išvados.

2. TARPTAUTINIŲ SUTARČIŲ GALIA LIETUVOS TEISĖJE

Apibrėžiant tarptautinių sutarčių galias nacionalinėje teisėje, Lietuvos teisė yra ypatinga. Pasibaigus tarybinei teisei santvarkai ir Lietuvos valstybei pradėjus teisinę reformą, įgyvendinant tarptautinius įsipareigojimus padėti nauji valstybinių institucijų veiklos pamatai. 1990 m. kovo 11 d. Laikinasis Pagrindinis Įstatymas (pirmoji konstitucija po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo) nereglementavo tarptautinės ir nacionalinės teisės santykio. Šalinant šią teisės spragą, 1991 m. gegužės 21 d. parlamentas priėmė įstatymą „Dėl tarptautinių sutarčių Lietuvos Respublikos teisėje“ [1]. Po to vyko konstitucinė reforma. 1992 m. spalio 25 d. priimtoje Konstitucijoje (138 str. 3 d.) tarptautinės sutartys, ratifikuotos Lietuvos Respublikos Seimo, pripažįstamos sudedamąja Lietuvos Respublikos teisės sistemos dalimi. Lietuvos doktrinoje šios nuostatos teisinė reikšmė yra ginčytina [2]. Kilusius neaiškumus nagrinėjo Lietuvos Konstitucinis Teismas. Lietuvos Respublikos Vyriausybė prašė Konstitucinį Teismą ištirti atitikties Konstitucijai klausimą: ar Lietuvos Respublikos 1991 m. gegužės 21 d. įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių“ 7 straipsnio 4 dalis ir 12 straipsnis neprieštarauja Konstitucijai, pagal kurią visos „Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys turi Lietuvos Respublikos teritorijoje įstatymo galią“. Tuo tarpu Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalis nustato, kad „tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis“. Taigi 1991 m. įstatymo nuostatos perimant tarptautinius įsipareigojimus nacionalinėje teisėje suteikdavo įstatymo galią nediferencijuojant ratifikuotų ir neratifikuotų tarptautinių sutarčių. Įstatymo leidėjo mintis atrodo logiška, nes tarptautiniai įsipareigojimai nacionalinėje teisėje turėtų gauti jos pagrindinės reguliavimo priemonės statusą, tai reiškia įstatymo galią. Vyriausybės nuomone, 1992 m. Konstitucijoje numatytas savarankiškas tarptautinių įsipareigojimų perėmimo būdas [3]. Teismas diferencijavo tarptautinių sutarčių galias nacionalinėje teisėje išskirdamas ratifikuotų ir neratifikuotų tarptautinių sutarčių galias nacionalinėje teisėje. Teismo nuomone, ratifikuotos tarptautinės sutartys turi įstatymo galią, neratifikuotų tarptautinių sutarčių galia nacionalinėje teisėje buvo prilyginta poįstatyminiams aktams. Ši dviprasmiška padėtis tęsėsi iki 1999 metų birželio 22 dienos, kai Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas priėmė kitą įstatymą dėl tarptautinių sutarčių. Tarptautinių įsipareigojimų perėmimui buvo taikomi 11 ir 12 straipsnių įstatymo dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių reikalavimai, kurie reikšmingi įstatymo leidybai ir teismų praktikai. Įstatymo leidėjas patikslino įstatymo dėl tarptautinių sutarčių 11 straipsnį pagal Konstitucinio Teismo nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo

Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių 7 straipsnio ketvirtosios dalies ir 12 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ išaiškinimą nustatydamas, jei įsigaliojusi ratifikuota Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis nustato kitokias normas negu Lietuvos Respublikos įstatymai, kiti teisės aktai, galiojantys šios sutarties sudarymo metu arba įsigalioję po šios sutarties įsigaliojimo, taikomos Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties nuostatos. Taip pat tarptautines sutartis galima skirstyti į tiesioginio taikymo ir sutartis, neturinčias šių savybių. Įstatymo 11 ir 12 straipsniai turi analogų užsienio šalių įstatymo leidybos praktikoje. Tokiam įstatymo leidėjo sprendimui ir jo traktavimui nacionalinėje įstatymo leidybos doktrinoje ir teismų praktikoje įtaką padarė Jungtinių Amerikos Valstijų (tekste – JAV) tarptautinės teisės doktrinos nuostatos dėl „viršenybės išlygos“, „*supremacy clause*“, „tiesiogiai veikiančių sutarčių“, „*self-executing treaties*“. JAV teisės doktrina vartoja „viršenybės išlygą“. Tai reiškia, kad JAV institucijos tarptautinius įsipareigojimus turi perkelti į nacionalinę teisę. Tai turi būti padaryta iki jų įpareigojančio taikymo JAV teismuose [4]. Remiantis JAV teismų praktika, tarptautinės sutartys buvo pripažintos „aukščiausią galią turinčia šalies teise“, „*supreme law of the land*“, „šalies teisės dalimi“, „*part of the law of the land*“ ir joms turi būti suteiktas „tiesiogiai veikiančių sutarčių efektas“, „*self-executing effect*“ [5]. Jungtinės Karalystės teisės doktrina šį reiškinį įvardijo kaip „sutarčių normų perkėlimo į nacionalinę teisę problemą“ – „*the problem of making an agreement the law of the land*“ [6]. Tai reiškia, kad kiekvienos valstybės jurisdikcijoje sprendžiama dėl tarptautinių įsipareigojimų vietos jos vidaus sistemoje.

Vokietijoje gyvenęs rusų kilmės profesorius V. Durdenevskis 1930 m. nagrinėjo tarptautinės sutarties ir nacionalinio įstatymo viršenybės santykį tarybų teisėje [7]. Jo nagrinėjamos problemos dėl tarptautinių įsipareigojimų vykdymo turėjo išliekamąją vertę socialistinėje tarptautinėje teisėje [8]. Tarybinės teisės doktrina vadovavosi rūpestingu visuotinai pripažintu tarptautinių teisės principų bei normų įgyvendinimu [9]. Tarptautinės teisės įgyvendinimas tarybinėje įstatymų leidyboje buvo deklaratyvaus pobūdžio, *de facto* viršenybę turėjo nacionaline teise pagrįsta socialistinė ideologija; tai ypač atsispindėjo žmogaus teisių apsaugos srityje. Tarptautinių įsipareigojimų vykdymas pagal TSSR tarptautinės sutartis buvo numatytas tarybinio tarptautinių sutarčių įstatymo 21 straipsnyje. Panašią teisės normą galima surasti ir Rusijos Federacijos įstatymo dėl tarptautinių sutarčių 31 straipsnyje. Ten yra aiškiai numatyta kategorija – vykdymas [10]. Tarybiniame ir Rusijos įstatyme dėl tarptautinių sutarčių yra įgyvendintas socialistinės, tarptautinės teisės mokyklos principas, kad įsigaliojusias tarptautines sutartis šioje valstybėje privaloma vykdyti [11].

Šiuo metu teisės doktrina ir praktika Lietuvoje siekia užtikrinti prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų įgyvendinimą nurodydama, kad „tais atvejais, kai nacionaliniuose teisės aktuose (inter alia įstatymuose ar konstituciniuose įstatymuose) nustatomas toks teisinis regu-

liavimas, kuris konkuruoja su nustatytoju tarptautinėje sutartyje, turi būti taikoma tarptautinė sutartis“. Kartu Konstitucinis Teismas patikslino buvusią praktiką dėl tarptautinių sutarčių galių Lietuvos teisėje ir konstatavo, kad „Seimo ratifikuotos tarptautinės sutartys įgyja įstatymo galią, bet ši doktrinos nuostata negali būti aiškina, kad Lietuvos Respublika gali nesilaikyti savo tarptautinių sutarčių, jeigu jos įstatymuose ar konstituciniuose įstatymuose yra nustatytas kitoks teisinis reguliavimas negu nustatytas tarptautinėmis sutartimis“ [12]. Vienu atveju tarptautinės teisės normos galiojimui reikės nacionalinio teisės akto priėmimo. Kitu atveju tarptautinę sutartį galima taikyti tiesiogiai. Taigi nacionalinės institucijos privalės kiekvienu atveju įvertinti tarptautinės sutarties tiesioginio taikymo galimybes. Nacionalinių teismų praktika šioje srityje tampa ryškiausiu pavyzdžiu. Lyginant atkreiptinas dėmesys į pačios Europos Sąjungos tarptautinių išpareigojimų įgyvendinimą. ETT sprendimai nurodo į Europos Bendrijų (tekste – ir EB) sutarties 300 straipsnio 7 dalį „šiam straipsnyje nustatytomis sąlygomis sudaryti susitarimai yra privalomi Bendrijos institucijoms ir valstybėms narėms“. Europos Teisingumo Teismo praktikos pagrindu šie susitarimai turi viršenybę prieš Europos Sąjungos antrinės teisės aktus [13].

3. EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖ LIETUVOS KONSTITUCIJOS KONTEKSTE

Teigiama, kad nacionalinė konstitucija išlieka aukščiausios teisinės galios ir Europoje egzistuoja Europos Sąjungos teisės konstituciniai apribojimai [14]. Iš tikrųjų nagrinėjant Konstitucijos santykį su Europos Sąjungos teise, galima nustatyti išlygą Konstitucijos naujai, nors šiuo metu Lietuvoje galiojantys teisės aktai (pvz., Konstitucinis aktas, Teismų įstatymas) leidžia tiesiogiai remtis ir taikyti Europos Sąjungos teisę. Tai patvirtina Konstitucinio Teismo paskelbti nutarimai šiais klausimais. Kartu Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ konstituciškai įtvirtina Lietuvos Respublikos narystę Europos Sąjungoje [15]. Šio teisės akto pagrindu Europos Sąjungos teisės atžvilgiu yra *expressis verbis* nustatyta kolizijos taisyklė, įtvirtinanti Europos Sąjungos teisės aktų taikymo pirmenybę tais atvejais, kai Europos Sąjungos teisės nuostatos, kylančios iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, konkuruoja su teisiniu reguliavimu, nustatytu Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose (nesvarbu, kokia jų teisinė galia). Aiškindamas minėtą nuostatą Konstitucinis Teismas išskyrė pačią Konstituciją [16]. Teismo teiginį – išskyrus pačią Konstituciją – galima įvardinti kaip konstitucinę išlygą. Kartu Teismo parinkta argumentacija – konkuruoja su teisiniu reguliavimu – yra iš tikrųjų neutrali. Pažymėtina, kad Teismas nenaudoja terminų: prieštarauja, neatitinka, nustato kitoki reguliavimą. Manychiau, ši praktika neišbaigta. Dėl to atsiranda Konstitucinio Teismo ir Europos Teisingumo Teismo jurisdikcijos kolizija, nors jurisdikcijos klausimuose dviprasmiškumas turėtų būti pašalintas.

Europos Sąjungos teisės požiūriu, konkuruojant nacionalinės ir ES teisės normoms, pirmenybė priklauso ES teisės normai. ES teisės viršenybės principą Europos Teisingumo Teismas vertino savo praktikoje. Europos Teisingumo Teismo pripažįstama ES teisės viršenybė prieš nacionalinę teisę taikoma ir nacionalinėms konstitucijoms. Šis principas taikomas Europos Bendrijos ir Europos Sąjungos sutarties veikimo srityse [17]. Išnagrinėtos ETT bylos vienareikšmiškai tai įrodo. Išlieka teisės aksioma, kad iš EB ir ES sutarties kylanti teisė yra savarankiškas teisės šaltinis. Dėl savo ypatingos ir originalios prigimties jo juridinė galia negali būti žemesnė už nacionalinės teisės nuostatas. Priešingu atveju ši teisė netektų Europos Sąjungos teisės savybių. Be to, ir pačios Europos Sąjungos teisinis pagrindas taptų abejotinas [18]. ES teisės aktai yra viršesni už nacionalinės teisės įstatymus, teisminę valdžią, vykdomąją valdžią ir konstitucinį reguliavimą [19]. ES teisinė santvarka įpareigoja nacionalinius teismus taikyti visa apimtimi Europos Sąjungos teisę, o ypač – nepaisyti bet kokios nacionalinės teisės normos, kuri galėtų trukdyti įgyvendinti Europos Sąjungos teisę [20]. Šalinant nacionalinio teisės akto prieštaravimus ES teisei, nepakanka, kad prieštaraujantis nacionalinis teisės aktas nebūtų taikomas, nes pagal Europos Sąjungos teisę galima reikalauti, kad valstybė narė ar bylą nagrinėjantis teismas panaikintų prieštaraujantį nacionalinį teisės aktą [21]. ES teisės veikimo erdvėje ES valstybės narės piliečiams nacionaliniame teisme suteikiama teisė remtis ES teisės nuostata. Nacionalinis teismas privalo ginti ir įgyvendinti šios nuostatos suteikiamas teises [22].

Europos Sąjungos teisė veikia nacionalinės teisės erdvėje. Vertinant ES teisės normų galiojimą ir taikymą Lietuvos teisėje, 2006 m. kovo 14 d. Konstitucinio Teismo nutarimą galima įvardinti kaip Konstitucijos išlygą. Konstitucinis Teismas neatsako į klausimą, ar gali Konstitucinis Teismas Europos Sąjungos teisės aktą Lietuvos teritorijoje paskelbti negaliojančiu arba netaikomu. Tokios galimybės tiesiogiai sąlygojamos prieštaravimo nacionalinei konstitucijai. Profesoriaus E. Jarašiūno nuomone, tai yra tų dviejų tendencijų sambūvis. Jis teigia, kad Konstitucijos viršenybė visiškai nenuneigia reikalavimų laikytis sudarytų sutarčių su Europos Sąjunga. Tačiau sutarčių turi būti laikomasi todėl, kad jos sudarytos laikantis konstitucinių pozicijų ir ta priešprieša būtų daugiau teorinė [23]. Tokio pobūdžio yra Europos Teisingumo Teismo praktika [24]. Pagal ETT pradinę nuostatą nacionaliniai teismai neturi teisės Europos Sąjungos institucijų aktų pripažinti negaliojančiais. Europos Bendrijos sutarties 234 straipsnio pagrindu Europos Teisingumo Teismui suteikta kompetencija siekiama užtikrinti, kad nacionaliniai teismai vienodai taikytų ES teisę. Tokio vienodumo reikalavimas yra privalomas ypač tuomet, kai ginčijamas ES teisės akto galiojimas. Skirtingas Europos Sąjungos teisės aktų galiojimo vertinimas gali padaryti žalą pačios ES teisinės sistemos vieningumui ir pažeisti pagrindinį teisinio tikrumo reikalavimą [25]. Dėl šios priežasties Europos Teisingumo Teismas yra vienintelis kompetentingas

pripažinti Europos Sąjungos teisės aktą negaliojančiu arba netaikomu [26].

4. EŽTK TAIKYMO LIETUVOS TEISĖJE YPATUMAI

EŽTK taikymo ypatumus lėmė Lietuvos Konstitucinis Teismas, priimdamas išvadą dėl šios konvencijos suderinamumo su Lietuvos nacionaline teise. Pagal pateiktą Konstitucinio Teismo išvadą galiojanti Konstitucija atitinka EŽTK keliamus reikalavimus, tačiau pačios konvencijos taikymas Lietuvos teisėje ypatingas tuo, kad „pačioje Konvencijoje nenurodoma, kokiais būdais turi būti realizuojamos Konvencijoje įtvirtintos žmogaus teisės“ [27]. Todėl konvencija skirtingose teisinės veiklos srityse taikoma nevienodai. Konkrečius jų taikymo būdus ir formas konkretizuoja Lietuvos Respublikos įstatymai. Konstitucinio Teismo nuomone, EŽTK nuostatas galima taikyti civilinėje teisėje, nes Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas numato tokią galimybę įtraukus įgalinančius straipsnius dėl tarptautinės teisės taikymo civilinėje teisėje. Civilinėje teisėje yra numatytas tiesioginis tarptautinių sutarčių taikymas kaip jų ir Lietuvos Respublikos įstatymų normų konkurencijos sprendimo būdas [28]. Remiantis Teismo nuomone, EŽTK negali būti taikoma baudžiamojame teisėje, nes Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas panašaus pobūdžio normatyvinių įgalinimų neturi ir teisės normų konkurencija netaikoma. Šios srities tarptautinės sutartys taikomos tik specialiais, įstatymų nustatytais atvejais [29]. Šiais atvejais, Konstitucinio Teismo nuomone, „tiesiogiai taikomi Lietuvos Respublikos baudžiamieji ir baudžiamąjį proceso įstatymai“. Taip pat Konstitucinis Teismas aiškino, kad EŽTK neturi mechanizmo veikti nacionalinės teisės lygiu. Todėl turi būti taikoma nacionalinė teisė, kuri pagal reguliavimo turinį tapati EŽTK garantijoms. Žmogaus teisių apsaugai papildomo reguliavimo lyg ir nereikia. Valstybės institucijų veikla liks kontroliuojama taikant tarptautinį žmogaus teisių apsaugos mechanizmą. Lietuvos Respublikos parlamentas nepriėmė jokio pareiškimo dėl minėtos konvencijos taikymo Lietuvos nacionalinėje teisėje. Tai reiškia, kad Konstitucinio Teismo išvada Lietuvos teisėje liko rekomendacinio pobūdžio. Vertindamas tarptautinės ir nacionalinės teisės suderinamumo problemą, Konstitucinis Teismas pasisakė už tarptautinių sutarčių perkėlimo mechanizmą į nacionalinę teisę. Verta pabrėžti, kad priimdamas šią išvadą Lietuvos Konstitucinis Teismas nebuvo vienintelis Europos konstitucinėje praktikoje. Panaši padėtis prisijungiant prie EŽTK buvo Jungtinėje Karalystėje [30]. Jungtinės Karalystės įstatymų leidėjo nuostata dėl EŽTK galios nacionalinėje teisėje yra dviprasmiška. Jeigu parlamento aktas turi prieštaraujančių konvencijai nuostatų, parlamento aktas turėtų pirmenybę. Jungtinės Karalystės teismas, vertindamas konvencijos 10 straipsnį, pabrėžė, kad „EŽTK 10 str. yra neinkorporuotas į šalies vidaus teisę, bet jam suteikiamas bendrosios teisės efektas. Šiuo atveju teismas, remdamasis bendrąja teise – *common law*, turėtų vertinti EŽTK 10 str. kaip pažeidimą“. Tačiau „teismas preziumuoja, kad

parlamentas priimdamas įstatymą, veikia sutinkamai su Konvencijos reikalavimais, be prieštaravimų jai“ [31]. EŽTK reikšmė Lietuvos teisėje pasikeitė, kai nacionaliniai teismai ją pradėjo taikyti tiesiogiai.

5. KONSTITUCINIO TEISMO PRAKTIKA TAIKANT EŽTK

Lietuvos Konstitucinio Teismo praktikoje galima pastebėti EŽTK bei tarptautinės teisės įtraukimą į nacionalinės teisės normas konstitucingumo kontrolę. Analizuojant Konstitucinio Teismo praktiką, teigiama, kad „teismo nutarimai daro tiesiogines nuorodas į Europos žmogaus teisių konvencijos nuostatas. Konvencija ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija tapo įprastu dalyku, o žmogaus teisių byloje – tarsi privalomu. Per dvidešimt Konstitucinio Teismo nutarimų nurodo į Europos Žmogaus Teisių Teismą“ [32]. Konstitucinio Teismo praktikoje EŽTK tampa nacionalinės teisės normos konstitucingumo kontrolės dalimi. Teisės darbuose dėl EŽTK taikymo šie ypatumai nėra akcentuojami. Docentė D. Jočienė šio termino nenaudoja ir EŽTK vertina kaip tiesioginio taikymo priemonę, profesorius V. Vadapalas problematizavo EŽTK taikymo ir netaikymo problemas Lietuvos teisėje.

Čekijos Konstitucinio Teismo praktikoje išskiriamas EŽTK teisės normų privalomas ir fakultatyvinis taikymas. Tai privalu taikyti, kai atitikimas tarptautinės teisės normai nurodomas pačiame klausime. Fakultatyvinis taikymas yra atliekamas tada, kai valstybė yra įpareigota tarptautinės teisės nuostata [33]. Lietuvos Konstitucinio Teismo praktika šioje srityje neužbaigta. Profesorius S. Katuoka pastebėjo, kad Konstitucinio Teismo praktikoje formuojasi dviejų pakopų sistema. Pirmoji remiasi konkrečia konvencijos nuostata, konkrečiu straipsniu; antrojoje Konstitucinis Teismas atsižvelgia į Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką [34].

Pirmą kartą EŽTT praktika buvo vadovaujama Konstitucinio Teismo išvadoje „Dėl EŽTK atitikimo Lietuvos Konstitucijai“. Konstitucinis Teismas, argumentuodamas EŽTK galią nacionalinėje teisėje, rėmėsi EŽTT praktika teigdamas, kad „Europos Žmogaus Teisių Teismas 1976 m. vasario 6 d. sprendime Švedijos garvežių vairuotojų byloje pažymėjo, kad nei 13 straipsnis, nei pati Konvencija susitariančioms valstybėms nenustato konkretaus būdo, kaip užtikrinti kurios nors iš Konvencijos nuostatų veiksmingą įgyvendinimą jų vidaus teisėje“ [35]. Šios Konstitucinio Teismo išvados reikšmė yra prieštaringa. Konstitucinio Teismo pradinis teiginys dėl EŽTK reikšmės Lietuvos teisėje yra suformuluotas taip: „EŽTK ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra aktuali ir Lietuvos teisės aiškinimui bei taikymui“ [36]. Konkrečiais atvejais Teismas daro nuorodas nagrinėtinios bylos kontekste. Pavyzdžiui, vertindamas nacionalinės teisės normos atitiktį Konstitucijai, Teismas vadovavosi Europos Žmogaus Teisių Teismo byla *Malone* prieš Jungtinę Karalystę [37] ir konstatavo, kad kišimasis į privatų asmens gyvenimą turi būti pagrįstas nacionalinės teisės nuostatomis, tačiau nacionalinė teisė turi

atitikti teisės viršenybės principą demokratinėje valstybėje [38].

Prieštaravimo konstitucinei normai atvejis Konstitucinio Teismo praktikoje buvo nustatytas nutarime „Dėl LR BK 105 str. sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Teismo argumentacija buvo grindžiama remiantis Europos Žmogaus Teisių Teismo byla Airija prieš Jungtinę Karalystę (1978 m.). Buvo padaryta išvada, kad mirties bausmė prilyginama kankinimui. Tai lėmė Konstitucinio Teismo verdiktą dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio neatitikimo Konstitucijai [39].

Kitoje Konstitucinio Teismo byloje „Dėl organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo atitikimo Konstitucijai“ nagrinėjamos Europos Žmogaus Teisių Teismo bylos, kuriose buvo vertinamas įvairiose valstybėse nustatytų organizuoto nusikalstamumo prevencinių priemonių taikymas, *inter alia*, ir jų suderinamumas su Konvencija. Konstitucinis Teismas panaudojo Europos Žmogaus Teisių Teismo bylos *Labita* prieš Italiją [40] teiginius ir pažymėjo, jog įtariamiems priklausymu mafijai asmenims yra teisėta taikyti prevencines priemones. Taip pat Konstitucinis Teismas panaudojo Europos Žmogaus Teisių Teismo bylos *Raimondo* prieš Italiją [41] teiginius pripažindamas, kad specialioji policijos priežiūra neatėmė iš asmens laisvės pagal konvencijos 5 straipsnio 1 dalį. Asmenims, įtariamiems priklausymu mafijai, yra teisėta taikyti prevencines priemones, įskaitant specialiąją priežiūrą, nes šių prevencinių priemonių paskirtis – nusikaltimų prevencija. Išteisinus minėtus asmenis, neliktų pagrindo taikyti pastarąsias specialiąsias priemones, nes vykstant teismo procesui surinkti įrodymai, nors ir nepakankami apkaltinamajam nuosprendžiui priimti, gali patvirtinti pagrįstus būgštavimus, kad šie asmenys gali daryti nusikaltimus ateityje. Tirdamas, ar teisėtai buvo ribojamas asmens privatus gyvenimas, buvo panaudota EŽTT byla *Malone* prieš Jungtinę Karalystę [42] ir konstatuota, kad kišimasis į privatų asmens gyvenimą turi būti pagrįstas nacionalinės teisės nuostatomis; toks valstybės įsikišimas turi būti būtinas. Byloje *Olsson* prieš Švediją [43] Europos Žmogaus Teisių Teismas pažymėjo, kad pagal jo praktiką „būtinumo“ terminas reiškia, kad kišimasis atitinka egzistuojantį socialinį poreikį ir yra proporcingas siekiamam tikslui [44]. Kitu atveju Konstitucinis Teismas, vertindamas Lietuvos Respublikos pataisos darbų kodekso 41 straipsnio 2 dalies atitikimą Lietuvos Konstitucijai, į konstitucingumo kontrolę įtraukė Europos Žmogaus Teisių Teismo bylas, kuriose šis Teismas, aiškindamas EŽTK 8 straipsnį, kaip teigia pats Konstitucinis Teismas, yra suformulavęs esmines nuostatas dėl susirašinėjimo slaptumo apribojimo. Laisvės atėmimo bausmė yra būtina susijusi su konvencijoje numatyta teisė ir laisvių suvaržymu [45]. Apribojimų teisėtumas ir pagrįstumas nustatomas taip pat naudojant EŽTK teisės normas – valdžios pareigūnų kišimosi į susirašinėjimo slaptumą pagrindai privalo būti įtvirtinti įstatymuose; šie įstatymai turi būti prieinami. Susirašinėjimo slaptumas gali būti apribotas, kai tai demokratinėje visuomenėje yra būtina siekiant teisėto tikslo (pavyzdžiui,

„tvarkos palaikymo“, „baudžiamųjų nusižengimų prevencijos“, „moralės apsaugos“, „kitų asmenų teisių ir laisvių apsaugos“). Kišimasis į susirašinėjimo slaptumą turi nulemti „socialiniai imperatyvai“, jis turi būti „proporcingas siekiamam tikslui“, negalima „neproporcingai apriboti susirašinėjimo laisvės“ [46]. EŽTK 8 straipsnio 2 dalis reikalauja, kad nuteistųjų susirašinėjimo slaptumo apribojimai būtų nustatyti įstatymu. Demokratinėje visuomenėje jie turi būti privalomi siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves, viešuosius interesus, apribojimai neturi peržengti protingų ribų ir paneigti apribojamos teisės esmės. Dėl šių priežasčių galimas tik toks šios teisės apribojimas, koks yra būtinas siekiant konvencijos 8 straipsnio 2 dalies nuostatose numatytų tikslų [47].

Nagrinėdamas Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 27 straipsnį, 57 straipsnio 4 dalį, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 7 straipsnio 3 dalies 6 punktą, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 48 straipsnio 1 dalį, 75 straipsnio 1 dalies atitikimą nacionalinei Konstitucijai, Konstitucinis Teismas įvertino pagal konvenciją ir Strasbūro Teismo praktiką dėl apribojimų leistinumo. Šiam tikslui reikšmės turėjo Europos Žmogaus Teisių Teismo byla *Malone* prieš Jungtinę Karalystę [48], kurioje buvo konstatuota, kad kišimasis į privatų asmens gyvenimą turi atitikti teisės viršenybės principą demokratinėje valstybėje. Apribojimų taikymas turi atitikti EŽTK 8 straipsnį, kuris šioje byloje tapo konstitucingumo kontrolės dalimi [49].

EŽTK veikimas nacionalinės teisės erdvėje užkerta kelią pažeidimams. Pažeidžiantis konvencijos nuostatas valstybės veiksmas laikomas tarptautinių išpareigojimų pažeidimu. Dėl šių priežasčių, vyraujančia teisininkų nuomone, konvencijoje numatytos teisinės garantijos pripažįstamos viešąja tvarka (*public order*) [50].

6. EŽTK IR AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

6.1. EŽTK taikymo pareiga

Po ilgų teorinių diskusijų Aukščiausiasis Teismas vis dėlto įpareigojo nacionalinius teismus tiesiogiai taikyti EŽTK [51]. Šio teismo senatas nustatė, kad teismai, nagrinėdami bylas dėl asmens garbės ir orumą žeminančių ir tikrovės neatitinkančių žinių bei informacijos apie asmens privatų gyvenimą be jo sutikimo paskleidimo, turi vadovautis konvencijos 10 straipsniu ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika. Aukščiausiojo Teismo nuomone, „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija yra sudedamoji Lietuvos teisinės sistemos dalis ir tiesiogiai taikoma kartu su nacionaliniais įstatymais, reguliuojančiais ginčo santyki“ [52]. Informacijos platinimo leistinumui nustatyti Aukščiausiojo Teismo senatas pritaikė EŽTK teisės normas:

„Informacija apie privatų žmogaus gyvenimą be jo sutikimo gali būti skelbiama tik tuomet, kai informacijos paskelbimas nedaro žalos asmeniui, kai informacija padeda atskleisti įstatymų pažeidimus bei nusikaltimus,

apsaugoti žmonių teises ir laisves, taip pat, kai informacija pateikiama nagrinėjant bylą atvirame teismo posėdyje“ (Visuomenės informavimo įstatymo 8 str. 2 d., konvencijos 8 str. 2 d.).

Tai yra įrodymas, kad Aukščiausiasis Teismas pripažino EŽTK nuostatų tiesioginį taikymą Lietuvos teisėje, o formuodamas žemesnio lygio teismų praktiką įpareigoja teismus taikyti Žmogaus teisių konvencijos nuostatas ir EŽTT jurisprudenciją.

2003 m. gruodžio 29 d. Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas Nr. 42 konstatavo EŽTK kaip tarptautinio įsipareigojimo privalomumą nacionaliniams teismams. Pasak Teismo, Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimų privalomumas įteisintas 1995 m. balandžio 27 d. Lietuvos Respublikos įstatymu „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, jos ketvirtojo, septintojo ir vienuoliktojo protokolų ratifikavimo“, 1995 m. gruodžio 7 d. įstatymu „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos pirmojo protokolo ratifikavimo ir Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, jos ketvirtojo, septintojo ir vienuoliktojo protokolų ratifikavimo“ papildymo“, 1997 m. gruodžio 23 d. Lietuvos Respublikos pareiškimų pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 25 ir 46 straipsnius įstatymu „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos šeštojo protokolo Dėl mirties bausmės panaikinimo ratifikavimo“. Tai – neeilinis reiškinys Lietuvos teismų praktikoje. Nacionaliniai teismai privalo vertinti tarptautinius įsipareigojimus kaip teisės šaltinius ir juos taikyti bylos nagrinėjimo metu [53]. Šiuo atveju galima pastebėti tam tikrus Konstitucinio ir Aukščiausiojo Teismo skirtingus požiūrius į konvenciją.

6.2. Dėl žalos atlyginimo

Aukščiausiasis Teismas, nagrinėdamas kasacinį skundą dėl žalos atlyginimo, taikė Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją [54]. Ieškovė teigė, kad buvo suimta neteisėtai apkaltinta padarius nusikaltimą. Todėl teismai pažeidė EŽTK 5 ir 6 straipsnius. Taip pat buvo pažeista ieškovės teisė, nes byla nebuvo išnagrinėta per įmanomai trumpiausią laiką. Aukščiausiasis Teismas argumentavo, kad konvencija yra sudedamoji Lietuvos teisinės sistemos dalis. Teisę į nuostolių atlyginimą, kurie atsirado dėl neteisėto sulaukymo ir suėmimo, numato konvencijos 5 straipsnio 5 dalis. Tačiau pati konvencija nenustato žalos atlyginimo dydžio, todėl nacionalinis teismas, nustatydamas priteistiną žalos atlyginimo dydį, turi taikyti Civilinio kodekso normas, atsižvelgdamas į Aukščiausiojo Teismo formuojamą praktiką, taip pat į Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką. EŽTK atlyginant žalą buvo pripažinta įstatyminiu pagrindu. Teismas aiškiai pažymėjo, kad sulaukymas ir suėmimas gali būti pripažinti teisėtais tik tuo atveju, jeigu jie buvo teisėti nacionalinės teisės ir konvencijos 5 straipsnio 1 dalies c punkto požiūriu [55]. Aukščiausiasis Teismas taiko konkrečius konvencijos

straipsnius bei vadovaujasi EŽTT sprendimais. Tokiu būdu EŽTK pažeidimas pagrindžia žalos atlyginimo reikalavimus. Pernai tokios praktikos nebuvo.

7. LVAT ir EŽTK

Lietuvos Respublikos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje yra pavyzdžių, kai tiesiogiai taikoma EŽTK bei naudojami Europos Žmogaus Teismų Teismo sprendimai.

Administracinių bylų dėl tarnybinių ginčų nagrinėjimo teismuose praktikos apibendrinime LVAT akcentavo EŽTK tiesioginio taikymo būtinumą. Administracinėje byloje Nr. A-750/20 buvo sprendžiamos operatyvinės veiklos metu gautos informacijos panaudojimo galimybės skiriant tarnybines nuobaudas. LVAT nuomone, įrodymai, pavyzdžiui, telefoninių pokalbių įrašai, gauti pažeidžiant įstatymus, nėra leistini skiriant tarnybines nuobaudas ir teismo procese. Tokiu būdu pažeidžiama teisė į privataus gyvenimo gerbimą, kuri yra garantuota Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnyje [56].

LVAT, nagrinėdamas administracinę bylą dėl ekonominių sankcijų taikymo už Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo pažeidimus, vadovavosi EŽTK septinto protokolo 4 straipsnio 1 dalyje numatytu principu *non bis in idem*, kuris reiškia, kad niekas negali būti persekiojamas ir baudžiamas už tą patį teisės pažeidimą, už kurio padarymą jau buvo baustas pagal įstatymą arba išteisintas [57].

Kitu atveju LVAT, vertindamas Teisingumo ministerijos atsisakymą įregistruoti religinę bendruomenę, taikė EŽTK ir EŽTT sprendimo principus administracinėje teisenoje. LVAT vertino religinės laisvės garantijos ir šios laisvės apribojimų būtinumą pagal EŽTK nuostatas teigdama, kad religinės laisvės apribojimas turi būti aiškiai apibrėžtas įstatyme ir yra privalomas demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti jos narių interesus [58].

Administracinėje byloje dėl Migracijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos sprendimo atsisakyti išduoti leidimą laikinai apsigyventi Lietuvos Respublikoje užsienio piliečiui LVAT rėmėsi EŽTK 8 straipsniu, kuris įtvirtina teisę į privataus ir šeimos gyvenimo apsaugos principą [59].

LVAT, tiesiogiai taikydamas EŽTK nuostatas, panaikino dienraščio „Respublika“ vyr. redaktoriui V. Tomkui 2005 m. liepos 7 d. Vilniaus 2-ojo apylinkės teismo nutartį dėl jo patraukimo administracinės atsakomybės už nacionalinės nesantaikos kurstyimą. Išnagrinėjęs bylą LVAT nutarė, kad V. Tomkaus nubaudimas administracine tvarka pažeistų Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Septintojo protokolo 4 straipsnio nuostatas, draudžiančias antrą kartą traukti atsakomybės už vieną ir tą patį teisės pažeidimą (*non bis in idem principas*) [60].

Diskutuojant dažnai klystama teigiant apie dvigubą Europos ir nacionalinių teismų kompetenciją bei šių teismų kooperavimą. Vis dėlto teismų jurisdikcijos yra skirtingos, sutapimas yra teisiškai negalimas. Be to,

EŽTK negali išplėsti nacionalinio teismo kompetencijos ribų. Teisinis vertinimas reikalauja aiškiai atskirti kompetenciją. Tai ypač svarbu, nes administraciniai teismai dažniausiai susiduria su EŽTK taikymu [61].

8. IŠVADOS

Valstybės institucijos pagal nacionalinę konstituciją privalo įgyvendinti tarptautiniu mastu priimtus įsipareigojimus. Tarptautinės teisės ir EŽTK veikimas Lietuvos teismų sistemą įpareigoja jas tiesiogiai taikyti nacionalinėje teisėje.

Europos Sąjungos teisės požiūriu, konkuruojant nacionalinės ir ES teisės normoms, pirmenybė priklauso ES teisės normai. Nacionalinės teisės požiūriu teigiama, kad nacionalinė konstitucija išlieka aukščiausia teisine galia, o Europoje egzistuoja Europos Sąjungos teisės konstituciniai apribojimai. Nagrinėjant tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės santykį su Lietuvos teise, išsivyravę nacionalinės konstitucijos išlyga, kuria remiantis tarptautiniai įsipareigojimai negali prieštarauti nacionalinei konstitucijai. Tačiau vidinis prieštaravimas dėl Europos Sąjungos teisės arba nacionalinės konstitucijos pirmenybės Lietuvos teisėje liko teisiškai neišspręstas.

Straipsnyje pateikti pavyzdžiai rodo nacionalinės teisės vyraujančią požiūrį į tarptautinius įsipareigojimus. Vienu atveju tarptautiniai ir ES teisės reikalavimai įtraukiami sprendžiant konkrečias bylas. Konstitucinis Teismas jas naudoja konstitucingumo kontrolei užtikrinti. Kitu atveju Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ir Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, kiti nacionaliniai teismai taiko tarptautinę ir Europos Sąjungos teisę siekdami išvengti valstybės prisiimtų įsipareigojimų pažeidimo. Tai yra Lietuvos valstybę įpareigojantis tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės veikimas.

Pašalinus abejones dėl EŽTK tiesioginio taikymo nacionalinėje teisėje ir pasikeitus teismų praktikai, EŽTK buvo pradėta betarpiškai taikyti nagrinėjant konkrečius ginčus. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys galėtų būti įvertintos Strasbūro Teismo praktikoje, taikant EŽTK apsaugos mechanizmą ir jo vertinimo kriterijus.

EŽTK teisės normos darė įtaką Lietuvos teisei skatindamos nacionalinės teisės nuostatas žmogaus teisių apsaugai. Tai – reikšmingas postūmis siekiant užtikrinti žmogaus teisių apsaugos lygį. Žmogaus teisės, įtvirtintos Lietuvos Konstitucijoje, aiškinamos ir vykdomos atsižvelgiant į EŽTK nuostatas bei EŽTT praktiką. Taikytini apribojimai žmogaus teisių srityje turi atitikti EŽTK ir EŽTT vertinimo kategorijas. Konstitucinis Teismas ir kiti teismai į jų praktiką įtraukia konvencijos nuostatas. EŽTK tapo konstitucinės kontrolės dalimi. Jos taikymas nacionalinės teisės erdvėje turi užkertantį poveikį pažeidimams žmogaus teisių srityje. Šis EŽTK veikimas yra pripažįstamas Europos regiono viešąja tvarka (*public order*).

LITERATŪRA IR PASTABOS

1. **Valstybės žinios**. 1991. Nr. 16-415.
2. **Jocienė D.** Europos Žmogaus Teisių Konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje. 2000. P. 134; **Katuoka S.** International agreements and the Republic of Lithuania // *Jurisprudencija*. 2004. Nr. 50(42). P. 38–44; **Vadapalas V.** Incorporation and Implementation of Human Rights in Lithuania; ed. M. Scheinin. *International Human Rights Norms in the Nordic and Baltic Countries*. – Netherlands, 1996. P. 113.
3. **Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo** nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių 7 straipsnio ketvirtosios dalies ir 12 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ – Vilnius, 1995 m. spalio 17 d.
4. *Folster and Elam v. Neilson* 27 U. S. (Pet.) 253, 314 (1829). Teismo precedentas – the legislature must execute the treaty before it can become a rule for the court.
5. **Vázquez C. M.** The four doctrines of self – executing treaties // *The American journal of international law*. 1995. Vol. 89. No. 4. P. 695–723.
6. **Blay S. K. N.** *Public international law*. – Oxford University Press, 2004. P. 424.
7. **Durdenevskij V.** Der Vorrang des völkerrechtlichen Vertrages oder des inneren Gesetzes im Räterecht; *Zeitschrift für Ostrecht* 1930. S. 793 ff.
8. **Austrijos** tarptautinėje teisėje vartojamas terminas *Erfüllungsvorbehalt* – vykdymo išlyga, Atitiktis vartojant vokišką teisės terminologiją – „Durchführung von Völkerrecht im Landesrecht“.
9. 1977 metų tarybinės Konstitucijos 29 straipsnis / Konstituciji. – Moskva, 1985.
10. **Zakon SSSR** o poriadke zakliucenija, ispolnenija i denonaciji mezhdunarodnych dogovorov SSSR, priinat Verchovnym Sovetom SSSR 6 iulia 1978 / *Federalnyj Zakon o mezhdunarodnych dogovorach rossijskoj federaciji, priinat gosudorstvennoi dumoi*, 16 iunia 1995 goda.
11. **Schweisfurth**, *Der Internationale Vertrag in der modernen sowjetischen Völkerrechtstheorie* 1962. – Köln, pusl. 52 ff.
12. 1995 m. sausio 24 d. Konstitucinio Teismo išvada // *Valstybės žinios*. 1995. Nr. 9-199, 1995 m. spalio 17 d. Konstitucinio Teismo nutarimas // *Valstybės žinios*. 1995. Nr. 86-1949, 2002 m. balandžio 25 d. sprendimas // *Valstybės žinios*. 2002. Nr. 44-1679, 2004 m. balandžio 7 d. sprendimas // *Valstybės žinios*. 2004. Nr. 53-1816.
13. 1996 m. rugsėjo 10 d. sprendimo Komisija prieš Vokietiją, C-61/94, rink. p. I-3989, 52 punktas ir 2004 m. balandžio 1 d. sprendimo *Bellio F.lli*, C-286/02, rink. p. I-3465, 33 punktas.
14. **Kūris E.** Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos teisės iššūkiai // *Justitia*. 2004. Nr. 6.
15. 2004 m. liepos 13 d. Lietuvos Respublikos Konstitucijos papildymo konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 150 straipsnio papildymo įstatymas Nr. IX-2343.
16. 2006 m. kovo 14 d. Konstitucinio Teismo nutarimas // *Valstybės žinios*. 2006. Nr. 44-1608.
17. **Europos Sąjungos sutarties** 2 str., Europos Bendrijos steigimo sutarties 3 str.
18. ETT byla 6/64, *Costa v. ENEL* (1964), ECR 585.
19. ETT byla 11/70, *Internationale Handelsgesellschaft mbH v. Einfuhr – und Vorratsstelle für Getriede und Futtermittel* (1970), ECR 1125.

20. ETT byla 106/77, *Amministrazione delle Finanze dello Stato v. Simmenthal* (1978), ECR 629.
21. ETT byla C-213/89, *R. v. Secretary of State for Transport, ex parte Factoratime Ltd.* (1990), ECR I-2433.
22. ETT byla 26/62, *N. V. Algemene Transport – en Expeditie Onderneming van Gend en Loos v. Nederlandse Administratie der Belastingen* (1963), ECR-1.
23. **Jarašiūnas E.** Konstitucinė justicija ir demokratija: keleto sąveikos problemų // *Jurisprudencija*. 2005. T. 64(56).
24. 2006 m. sausio 10 d. ETT sprendimas „Oro transportas – Reglamentas (EB) Nr. 261/2004 – 5, 6 ir 7 straipsniai – Kompensavimas ir pagalba keleiviams atsisakymo vežti ir skrydžių atšaukimo arba atidėjimo ilgam laikui atveju – Galiojimas – EB 234 straipsnio aiškinimas“ byloje C-344/04 *dél High Court of Justice (England & Wales), Queen's Bench Division (Administrative Court)* (Jungtinė Karalystė), 2004 m. liepos 14 d. sprendimas, kurį Teisingumo Teismas gavo 2004 m. rugpjūčio 12 d., pagal EB 234 straipsnį pateikto prašymo priimti prejudicinį sprendimą byloje tarp *The Queen*, prašoma: *International Air Transport Association, European Low Fares Airline Association ir Department for Transport*.
25. 1987 m. spalio 22 d. ETT sprendimas *Foto-Frost*, 314/85, rink. p. 4199, 15 p.; 1997 m. balandžio 15 d. ETT sprendimas *Bakers of Nailsea*, C-27/95, rink. p. I-1847, 20 p. ir 2005 m. gruodžio 6 d. ETT sprendimas *Gaston Schul Douane - expediteur*, C-461/03, 21 p.
26. ETT sprendimas 1991 m. vasario 21 d. *Zuckerfabrik Süderdithmarschen ir Zuckerfabrik Soest*, C-143/88 ir C-92/89, rink. p. I-415, 17 p. ir 2000 m. kovo 21 d. ETT sprendimas *Greenpeace France* ir kt., C-6/99, rink. p. I-1651. 54 p.
27. **Lietuvos Respublikos** Konstitucinio Teismo išvada „Dél Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*. 1995. Nr. 9-199.
28. **Civilinio** kodekso 606 straipsnis ir Civilinio proceso kodekso 482 straipsnis: jeigu Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis nustatytos kitokios taisyklės negu tos, kurios numatytos Lietuvos Respublikos įstatymuose, tai taikomos tarptautinių sutarčių taisyklės.
29. **Baudžiamojo** kodekso 71 straipsnis ir Baudžiamojo proceso kodekso 20, 21, 211, 212, 22, 221 ir 222 straipsniai.
30. **Grothe R.** Die Inkorporierung der Europäischen Menschenrechtskonvention in das britische Recht durch den Human Rights Act 1988 ZfVR, p. 309: *Derbyshire County Council v. Times Newspapers Ltd and others*.
31. *R. v. Secretary of State for the Home Department, ex p. Brind* 1991, 1 AC 696, 747 ff. – „the courts will presume that Parliament intended to legislate in conformity with the Convention, not in conflict with it“.
32. **Kūris E.** Ekstranacionaliniai veiksniai Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui aiškinant konstituciją // *Teisė*. 2004.
33. **Hoškova M.** Bericht in der *Festschrift für Helmut Steinberger*. – Verlag Springer, 2002. P. 1207.
34. **Katuoka S.** Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija Lietuvos teisinėje sistemoje. P. 8.
35. **Lietuvos Respublikos** Konstitucinio Teismo išvada „Dél Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Valstybės žinios*. 1995. Nr. 9-199.
36. 2000 m. gegužės 8 d. Konstitucinio Teismo nutarimas // *Valstybės žinios*. 2000. Nr. 39-1105.
37. Cour eur. D. H., arjt Malone c. Royaume-Uni du 2 a. 1984, s. A n(o) 82.
38. 2002 m. rugsėjo 19 d. Konstitucinio Teismo nutarimas // *Valstybės žinios*. 2002. Nr. 93-4000.
39. 1998 m. gruodžio 9 d. Konstitucinio Teismo nutarimas // *Valstybės žinios*. 1998. Nr. 109-3004.
40. Cour eur. D. H., arret Labita c. Italie du 6 avril 2000. No 26772/95.
41. Cour eur. D. H., arret Raimondo c. Italie, du 22 février 1994, série A 281-A.
42. Cour eur. D. H., arret Malone c. Royaume-Uni du 2 aout 1984, série A n° 82.
43. Cour eur. D. H., affaire Olsson, décision du 25 juin 1987, série A n° 130.
44. 2004 m. gruodžio 29 d. Konstitucinio Teismo nutarimas // *Valstybės žinios*. 2005. Nr. 1-7.
45. Cour Eur. D.H., arret De Wilde, Ooms et Versyp c. Belgique du 18 juin 1971, série A n° 12.
46. Cour Eur. D. H., arret Silver et autres c. Royaume-Uni du 25 mars 1983, série A n° 61. Cour Eur. D. H., arret Valašinas c. Lituanie du 24 juillet 2001; Cour Eur. D. H., arret Puzinas c. Lituanie du 14 mars 2002.
47. 2003 m. kovo 24 d. Konstitucinio Teismo nutarimas. Byla Nr. 3/01 // *Valstybės žinios*. 2003. Nr. 29-1196.
48. Cour eur. D. H., arret Malone c. Royaume-Uni du 2 aout 1984, série A no 82.
49. 2002 m. rugsėjo 19 d. Konstitucinio Teismo nutarimas // *Valstybės žinios*. 2002. Nr. 93-4000.
50. Frowein / Peuket, EMRK-Kommentar. – Verlag-Engel, 1996. P. 15.
51. 1998 m. gegužės 15 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 1 „Dél Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7¹ straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“.
52. Konstitucijos 138 str. 3 d., Lietuvos Respublikos įstatymo „Dél Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių“ 12 str., Civilinio proceso kodekso 11 str.
53. Teismų praktikos, taikant Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis ir Baudžiamojo bei Baudžiamojo proceso kodeksų normas, nustatančias asmenų išdavimą užsienio valstybei arba perdavimą Tarptautiniam baudžiamajam teismui, apžvalga.
54. 2005 m. rugsėjo 12 d. LAT civ. byla, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos ir Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros, atstovaujamos Kauno apygardos prokuratūros Civilinių bylų skyriaus vyriausiojo prokuroro.
55. LAT nutartyje rėmėsi Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. liepos 31 d. sprendimu byloje *Jėčius v. Lietuva*; Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. spalio 10 d. sprendimu byloje *Grauslys v. Lietuva*; Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. spalio 10 d. sprendimu byloje *Daktaras v. Lietuvą*.
56. LVAT administracinių bylų dėl tarnybinių ginčų nagrinėjimo teismuose praktikos apibendrinimas, aprobuotas Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų 2006 m. liepos 3 d. pasitarime.
57. 2005 m. kovo 23 d. LVAT sprendimas administracinėje byloje Nr. A/15-39/2005.
58. 2005 m. vasario 4 d. LVAT sprendimas administracinėje byloje Nr. A/14-96/2005.
59. 2005 m. sausio 18 d. LVAT nutartis administracinėje byloje Nr. A/7-13/2005.
60. 2005 m. rugsėjo mėn. 16 d. LVAT nutartis administracinėje byloje Nr. A/16-03/2005.
61. **Valančius V.** Kai kurie bendrosios kompetencijos, konstitucinių ir administracinių teismų santykio aspektai // *Ju-*

risprudencija. 2004. T. 51(43). P. 70–79; **Prapiestytė D.** Europos teisės ir nacionalinės administracinės justicijos santykis Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo veikloje // Jurisprudencija. 2006. 5(83). P. 102–108; **Jočienė D.** Tarptautiniai Lietuvos Respublikos įsipareigojimai žmogaus teisių apsaugos srityje / Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. – Vilnius: Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005.

RELATIONSHIP BETWEEN THE INTERNATIONAL, EUROPEAN UNION LAW AND LITHUANIAN LAW

Pavelas Ravluševičius*

Mykolas Romeris University

S u m m a r y

International and EU - Law influences national legislation de lege lata and de lege ferenda. The Lithuanian legal order contains special rules about the relationship between the international, European Union and domestic legal orders. The Lithuanian Constitution states that the relations of the Republic of Lithuania with other States are based on the principle of fulfillment, in good faith, of obligations derived from the generally recognized principles of international law.

The article 138(3) of the Lithuanian Constitution states: “International agreements which are ratified by the *Seimas* of the Republic of Lithuania shall be a constituent part of the legal system of the Republic of Lithuania.” Also of great significance when considering the relationship between the international and domestic legal orders is an Act of the Lithuanian Parliament entitled “Act on Treaties”. The Lithuanian Constitutional Court considers: “Article 138 of the Constitution affirms that the system of coordination of international and national law chosen by the Republic of Lithuania is based on the rule that international treaties are subject to transformation into the legal system of the country (they are incorporated into it). ... It is established in the Constitution that ratified international treaties are a constituent part of the internal legal system and in the Act in question here, this force of law of international treaties is recognized. These two propositions signify that a legal mechanism is created in the Republic of Lithuania, the use of which ensures that international obligations are implemented in the national law of the Republic of Lithuania”. The system of incorporation is based on the dualist approach to the international obligations of the State of Lithuania. Thus there remains no doubt that the Lithuanian domestic legal order is open for the direct application of EU law, as the Lithuanian Constitution clearly recognizes the direct applicability of international law. Moreover, the relevant provisions of the Lithuanian Constitution are considered by legal commentators to constitute norms which act to incorporate the rules of international law directly into the Lithuanian domestic legal order. Importantly, the Constitutional Act guarantees the supremacy of EU - Law over domestic legislation. The Constitutional Court is responsible for controlling Lithuanian legislation in this field and the case law of the Constitutional Court is reflected by the legislative acts passed.

This is relevant to the accession of Lithuania to the EU because it has long been recognized by the European Court of

Justice that Community Law is to be regarded as a part of the general system of international law. The enforcement of EU law, however, is a separate issue. The Constitutional Act on the Membership of the Republic of Lithuania of the European Union has developed a number of principles on which membership of the Union is based. The Constitutional Act also contains specific provisions concerning the enforcement of EU legal requirements in Lithuania: EU Law is said to constitute a part of the Lithuanian legal system and, importantly, legal acts of the EU take precedence over national legal acts. This latter rule is to be applied in any situation of conflict between the two legal systems.

According to the decision of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania the International Law and the EU Law belong to a part of constitutional control of the national legislation to prevent the violation of obligation of the International and the EU law. Constitutional clause means, that international obligation could not be a violation of the national constitution.

Convention for the Protection of Human rights and fundamental freedoms as amended by Protocol Nr. 11 [European Convention of Human rights] influences the Lithuanian jurisdiction and develops the Human rights protection. European Convention of Human rights has direct application. National Courts apply in the decision the rules of the European Convention of Human rights and the judiciary of the European Court of Human Rights’ [ECHR].

This article presents the selective Examples for applying of the European Convention of Human rights – judiciary of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania, the Supreme Court of Lithuania and the Supreme Administrative Court of Lithuania.

ECHR could prove the decisions of national courts, while European Convention of human rights developed independent standard and criteria for applying of Convention requirements.

Human rights in the Lithuanian Constitution are to be interpreted according to the Convention requirements. It is important for applying of the human rights restrictions.

The European Convention of Human rights has universal human rights standard belonging to the public order of the European Region.

Keywords: International law, European Union law, European Convention of human rights, national law.

* Department of European Union Law of Law Faculty of Mykolas Romeris University, lecturer dr.